

РОЗДІЛ 1

Хлопець помер. Що тут іще знати?

Я чув, на півдні є цариця, яка вбиває кожного, хто приносить їй лиху звістку. То коли я принесу звістку про його смерть, чи не підпишу тим собі вирок? Правда пожирає брехню подібно до того, як крокодил пожирає місяць, але моє свідчення сьогодні таке саме, яким воно буде й завтра. Ні, я його не вбивав. Хоча й міг бажати його смерті. Жадати її, як ненажер — козятини. О, напнути тятиву, і прострелити його чорне серце, і дивитися, як воно вибухне чорною кров'ю, як його очі припинять моргати, будуть дивитися невидющо; слухати його хрип і чути, як передсмертно здіймаються його груди, і все це говорити: «Погляньте, мій нікчемний дух залишає це найнікчемніше з тіл!» — і всміхатися такій звістці, і танцювати від такої втрати. Так, цей образ мені жаданий. Але ні, я його не вбивав.

Ві оји ги епи а рато.

Не все, що бачить око, має бути сказано вустами.

Ця камера вже більша, ніж попередня. Мені чути запах засохлої крові вбитих; до мене долинають їхні зойки. У твоєму хлібі жуки, у твоїй воді сеча десяти і двох сторожів, ще й кози, яку вони грають для забави.

Хочеш оповідку?

Я — просто чоловік, якого дехто називав вовком. Хлопець помер. Я знаю, що стара розповідає інше. Назвіть його вбивцею, каже вона. Хоча я шкодую лише про одне — що не вбив її. Червоноволосий казав, що в голові дитини оселилися біси. Якщо хто вірить у бісів. Я вірю в погану кров. Ти схожий на того, хто ніколи не проливав

кров. А проте її знати в тебе між пальців. Хлопчик, якого ти обрізав, дівчинка, замала для твого великого... Дивись, як це тебе розбурхує. Поглянь на себе.

Я розкажу тобі оповідку.

Починається вона з Леопарда.

І відьми.

Великий слідчий,

жерче.

Ні, ти не покличеш сторожу.

Мій рот, можливо, встигне мовити забагато до того, як його заткнуть.

Поглянь на себе. Чоловік, який має двісті корів, а знаходить втіху в клаптику шкіри хлопчика, у лоні дівчинки, яка ще не повинна бути жінкою жодному мужчині. Адже цього ти шукаєш, так? Темна дрібничка, якої не знайти в тридесяти мішках золота, у двох сотнях корів, у двох сотнях дружин. Те, що ти втратив — ні, його в тебе забрали. Оце світло: ти бачиш його, хочеш його — не світло сонця, не спалах, що його громовержець кидає в нічне небо, а світло без догани — світло хлопчика, який не знав жінки, від дівчинки, яку ти купив за дружину, не тому, що тобі потрібна дружина, бо в тебе їх уже двісті, а потрібна жінка, яку б ти міг розірвати, бо ти шукаєш дір, чорних дір, вологих дір, ще не виростили дір для світла, що їх шукають кровопивці, і отримаєш своє, обставивши це як церемонію: обрізання хлопчика, одруження з дівчинкою, а коли вони проллють кров, і слину, і сечу, ти все це лишиш на своїй шкірі, і підеш до дерева іроко, і використаєш усі дірки й дупла, що тобі трапляться¹.

Хлопчик мертвий — і всі з ним.

Я йшов багато днів, крізь мушині роїща Криавого болота, через каміння солончаків, яке ріже ноги, йшов день і ніч. Дійшов аж до Омороро на півдні, і сам про це не відав, і було мені байдуже. Мене затримали як жебрака, сприйняли за злодія, катували як зрадника, а коли до вашого царства докотилася ця новина, то мене ув'язнили як убивцю. Ти знав, що в моїй камері було п'ятеро

¹ Дуже міцне дерево іроко в багатьох африканських культурах вважається наділим духом: рубати його без спеціальної молитви небезпечно, таким деревам можуть приносити дарунки-пожертви. Хто на власні очі побачить духа іроко — збожеволіє або скоро помре. Отже, пропозиція головного героя — не просто знущальна, а й натякає на самогубство.

людей? Чотири ночі тому. Хустка на моїй шії належить єдиному, який вийшов власними ногами. Можливо, він ще колись бачитиме правим оком.

Ну а що сталося з рештою чотирма — слухай і запам'ятай.

Старі кажуть: ніч — дурна. Судити не берусь, але біда приходить не питаючи. Перший поліз туди, де я спав. Я прокинувся від власного хрипу: якийсь чоловік до хрусту здавив мені горлянку. Нижчий за ого, але вищий за коня. Тхнуло від нього так, наче він щойно зарізав козла. Він схопив мене за шию й підняв у повітря, а всі решта тим часом сиділи тихо. Я намагався розтиснути йому пальці, але тримав він як звір. Бив його ногами в груди — як у камінь бив. Він тримав мене, наче милувався коштовним каменем. Я врізав йому коліном у щелепу, аж він прикусив язика. Він впустив мене, а я, мов бик, буцнув його по яйцях. Він упав, я схопив його гострющий ніж і перерізав йому горло.

Другий схопив мене за руки, але я був голий і ковзкий. Ніж — тепер уже мій ніж — я ввігнав йому між ребер і відчув, як луснуло серце. Третій почав скакати навколо мене з кулаками, мов нічна муха, й свистів, як комар. Я стиснув кулак, а потім виставив два пальці, як заячі вуха. Миттю ткнув йому в ліве око й вийняв. Той закричав. Дивлячись, як він стогне на підлозі, шукаючи око, я забув про двох інших. Товстун кинувся на мене ззаду, я ухилився, він упав, я стрибнув, схопив камінь, який клав собі під голову, і бив його по голові, доки його обличчя запахло м'ясом.

Останній був зовсім хлопчисько. Він плакав. Був занадто наляканий, щоб благати пощади. Я сказав: краще будеш мужчиною в наступному житті, ніж черв'яком у цьому, — і полоснув по горлу. Його кров торкнулася підлоги раніше, ніж коліна. Одноокого я не став убивати, адже всім нам потрібні для життя історії, так, жерче? Слідчий. Не знаю, як тебе називати.

Але то не ваші люди. Гаразд. Не тобі співати їхнім вдовам пісню смерті.

Ти прийшов послухати, а я налаштований говорити: отже, боги всміхнулися нам обом.

Був собі купець у Фіолетовому місті, який казав, ніби втратив дружину. Вона зникла з двома золотими каблучками, десятьма й двома парами сережок, двадцятьма й двома браслетами для рук і десятьма й двома — для ніг. «Кажуть, ти нюхом чуєш те, що

могло б зникнути назавжди», — сказав він. Мені було безмалъ двадцят, а батько вже давно не пускав мене на поріг. Чоловік подумав, наче я якийсь собака, але я сказав: «Так, справді кажуть люди, що я маю нюх». Він кинув мені спідне своєї дружини. Її слід був такий слабкий, що його було ледве чути. Може, вона знала, що колись вийдуть полювати на неї, то мала по хатині в трьох селах, і ніхто не міг точно сказати, в котрій вона мешкає. У кожній була дівчина, така сама на лице, ще й відгукувалася на її ім'я. Дівчина в третій хаті запросила мене зайти й сісти на ослін. Спитала, чи хочу я пити, і не встиг я відповісти, як сягнула по глечик пива з масуку². Дозволь же нагадати, що очі в мене прості, але кажуть люди, що я маю нюх. То коли вона піднесла мені кухоль пива, я вчув у ньому отруту, жіночу отруту, яка зветься «плювок кобри» і втрачає смак, щойно її змішати з водою. Вона дала мені кухоль, я його взяв — і заломив їй руку за спину. А тоді приставив кухоль їй до стиснутих зубів. Вона заплакала, і я забрав кухоль.

Вона повела мене до своєї панії, яка мешкала в хатині над річкою. Пані сказала: «Чоловік мене так бив, що я втратила дитину. У мене є п'ять золотих перснів, десять і дві пари сережок, двадцят і два браслети для рук і десять і два — для ніг, які я тобі віддам, а також готова з тобою провести ніч». Я взяв чотири браслети й повів її до чоловіка, бо його гроші були мені потрібніші за її прикраси. Після чого сказав: нехай жінка з третьої хати приготує для нього пиво з масуку.

А ось друга оповідка.

Якось уночі мій батько прийшов додому, і пахло від нього дружиною рибалки. Нею — і деревиною дошки для гри баво³. А ще на ньому була кров якогось іншого чоловіка. Батько зіграв проти бінги — і програв. Бінга зажадав виграшу, а батько схопив дошку для баво й розбив її об голову майстра гри. Він сказав, що був у далекому шинку, де міг пити, лоскотати жінок і грати в баво. Мій батько бив бінгу, доки той уже не рухався, і пішов із

² Солодкі плоди, на вигляд подібні до слив, поширені багато де в Африці. У Танзанії з них роблять пиво.

³ Також відома під назвою *бао* — подібна до мангали (манкали) гра на дошці з виїмками, в яких певним чином розкладаються (сіються) і перемішуються кульки. Поширена здебільшого в Західній Африці. Майстер такої гри (*бінга*, або *бінба*) є дуже шанованою в громаді особою.

шинку. Але від нього не пахло ні потом, ні великим пилом, навіть пива в подиху зовсім не було. Не в шинку він був, а в притоні опійного ченця.

Тож зайшов батько в дім і став мене гукати з клуні, де жив я, бо на поріг він мене на пускав.

— Виходь, сину. Зіграй-но зі мною в баво, — сказав він.

Дошка лежала на підлозі, багатьох кульок у лунках не вистачало. Як для хорошої гри, не вистачало забагато. Але батько шукав способу не пограти, а виграти.

Звісно, жерче, ти знаєш, як грають у баво. А коли ні, то розповім. На дошці чотири ряди по вісім лунок, по два на кожного гравця. На руках у кожного по тридесят і дві кульки-насінини, але в нас було менше — не пам'ятаю скільки. Кожен гравець кладе у свою головну лунку — ньюмбу — шість насінин, але мій батько поклав вісім. Я міг би сказати: «Батьку, чи ти по-південному грати задумав, що в тебе вісім замість шести?» Але батько ніколи не говорить, якщо може вдарити, і бив він мене й за меншу провину. Щоразу, коли я клав насінину в лунку, він казав: «Беру», — й забирав мої насінини. Але він хотів випити і гукнув матері, щоб та принесла пальмового вина. Мати принесла води, а він схопив її за волосся, двічі ляснув по обличчю і сказав: «До світанку твоя шкіра забуде ці сліди». Мати не дала йому задоволення бачити її сльози, тож пішла й принесла йому вина. Я принохався, чи воно отруєне, і не заперечив би, коли б так і було. Але поки він бив матір за те, що вона чарами сповільнювала своє старіння й прискорювала його, відволікся від гри. Я розклав свої насінини по дві до лунки на краю дошки й захопив їх. Батько був незадоволений.

— Ти перевів гру на мтаджі⁴, — сказав він.

— Ні, ми лише на початку, — заперечив я.

— Як ти смієш так говорити зі мною?! Звертайся до мене «батьку»! — сказав він.

Я нічого не сказав, але закрив його на дошці: у нього не залишилося насінин у внутрішньому ряду, і він не міг нікуди походити.

— Ти змахлював! — сказав він. — На твоїй дошці більше ніж тридесят і дві насінини!

⁴ Фаза гри, коли в гравців уже немає кульок на руках, усі перебувають в лунках.

Я сказав:

— Або вино відібрало в тебе зір, або ти розівчився рахувати. Ти сів насінини, я захоплював. Я сів насінини у своїх лунках і збудував мур, який тобі немає чим пробити.

Він ударив мене в зуби, не встиг я більше нічого сказати. Я впав з осла на й схопив дошку для баво, щоб ударити його так, як він — бінгу.

Але батько був п'яний і від того повільний, а я бачив, як майстри нголо⁵ відпрацьовували прийоми біля річки. Він змахнув дошкою — і насінини полетіли в небо. Я тричі перекинувся назад, як бачив у тих майстрів, і пригнувся, як гепард, готовий до стрибка. Батько став роззиратися довкола, наче я зник.

— Ану виходь, боягузе! Ти боягуз, як твоя мати! — сказав він. — Ось чому мені радісно її ганьбити. Спочатку поб'ю тебе, а потім — її, за те що тебе привела, і залишу на вас обох такий слід, аби вона не забувала, що виховала з хлопчика коханку для чоловіків! — сказав він.

Лють — це хмара, від якої розум стає порожнім, а серце — чорним. Я підстрибнув і став замахуватися ногами, дедалі вище.

— А тепер він стрибає, як тварина, — сказав він.

Він кинувся на мене — тільки я вже був не хлопчик. Я метнувся в його бік у тісній хаті: стрибнув на руки, перетворивши їх на ноги, й перекинувся, зробивши тіло ніби колесом, майнув ногами в повітрі і, зімкнувши ступні йому на шиї, з силою повалив. Його голова так гучно вдарилась об долівку, що тріск почула навіть мати знадвору. Вона забігла в хату й закричала:

— Відійди від нього, дитино! Ти зламав життя нам обом!

Я поглянув на неї і сплюнув. А тоді вийшов.

У цієї оповідки два кінці. У першому ступні, що зімкнулися на батьковій шиї, зламали її, коли він упав. Він помер на місці, а мати дала мені п'ять каурі й сорго, загорнуте в бананове листя, та вивела з дому. Я сказав їй, що нічого з батькових речей не візьму, навіть одягу.

У другому кінці я не зламав йому шию, але він усе одно вдарився головою, яка тріснула й закривавилась. Отямився він без розуму. Мати дала мені п'ять каурі й сорго, загорнуте в бананове листя, та сказала: «Тікай, синку, звідси: твої дядьки ще гірші!»

⁵ Бойове мистецтво Анголи й Мозамбіку.

5

ОСЬ ТОБІ ОРІКІ

*O nĩs osupa. Idi ti o n bĩkĩta nĩpa
awon irawo.*

Любови мисли — дбай і про зірки (присвята Горуба).

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

РОЗДІЛ 22

Оце тобі й правда як є, великий слідчий. Ти хотів оповідку, чи не так? Від її світання до її смеркання, й ось таку оповідку я тобі дав. Ти хотів від мене свідчень, але ж насправді тобі хотілося послухати оповідку, хіба не так? Тепер ти говориш як ті, про кого я чув, які сунуть з заходу, чуючи рабську плоть, які питають: «Чи це правда? Якщо ми її знайдемо, то нам уже не треба пукати? Чи оце і є те, що ти назвеш правдою, всією правдою?» Що таке правда, коли вона весь час то розширюється, то зсідается? Правда — це просто ще одна оповідка. І тепер ти мені знову питаєш про Міту. Не знаю, що ти хочеш там знайти. Хто ти такий, щоб твердити, що те, що в мене було, — не сім'я? Ти он узагалі намагався створити сім'ю з десятирічною дружиною.

Ах, ти не маєш що сказати. Ти не наповнатиш.

Так, усе як ти кажеш. Я був у Міту чотири роки й п'ять місяців. Чотири роки від того часу, як ми залишили хлопчика у Мверу. Я був там, коли оці чутки про війну перетворилися на справжню війну. Те, що сталося там, — то хіба в богів треба питати. От у них і спитай, чому ваш Піздень не переміг у війні, й Північ теж.

Хлопчик мертвий. Нема чого тут більше знати. Або ж питай хлопчика.

Ах, уже немає про що запитувати? То з тим ми й попрощаємося?

Що це? Хто заходить у кімнату?

І ні, я не знаю цього чоловіка. Я його ніколи не бачив ні спиною, ні обличчям.

Не питай, чи я тебе впізнаю. Я тебе не знаю.